

Magyar egyház, merre tartasz?

Úgy tűnik, hogy a következő esztendő választat jelenthet a magyar katolikus egyház számára.* Lékai László bíboros-prímás, esztergomi érsek halálán túl további püspöki széküresedések és más jelek is erre utalnak. Mindhárom érseki székben gondoskodni kell az utódlásról, ezen kívül várható még néhány megyéspüspöki és segédpüspöki kinevezés. Az elöregedett püspöki kar felfrissítése olyan problémákat vet fel, amelyeknek megoldása már régen a magyar egyház központi kérdése és amelyeket a nyugati sajtó is feszegetett. A problémák gyökere nem más, mint az egyház és az állam viszonya, amit eddig semmi esetre sem lehetett egyértelműnek nevezni. Hivatalos nyilatkozatokban az elmúlt években sokat hangoztatták e viszony kiválóságát. Hogy e viszony „jó-sága” valójában nem az egyház és az állam közötti meghitt kapcsolat, azt hamar észreveheti az, aki a hatalom és a hitét megélni akaró hívek viszonyát vizsgálja. Ezen a szinten már komoly problémák vannak. Úgy tűnik, nem elégséges az, ha e viszony vizsgálatánál egyházi részről csak néhány püspököt és egy szűk papi csoportot veszünk figyelembe. A lelkipásztorkodó papság és az egyháza dolgaira odafigyelő hívek tapasztalata ritkán egyezik a hivatalos nyilatkozatok optimizmusával.

Nem állítható az sem, hogy a püspöki kar egységes volna a lelkipásztori kérdéseket is érintő állam-egyház viszonyt illetően. Széles körben ismert tény az, hogy 1976-ban Endrey Mihály, az

* Az alábbi írás 1986 késő őszen készült Budapesten, a megüresedett püspöki (érseki) helyek betöltése előtt. Szerzője magyarországi egyházi személy.

akkori váci püspök, és Udvardy József szeged–csanádi püspök megtagadták, hogy állami kívánságra eljárjanak a fiatalokkal foglalkozó papokkal szemben. Ez úgy történt, hogy ez a két püspök nem volt hajlandó átvenni Lékai bíborostól azt a listát, mely a félreállítandó papok névsorát tartalmazta és amelyet az állami szervek állítottak össze. Nem jellemző azonban az ilyen szembe-
szegülés, amit az elhunyt Endrey és a most 75 éves Udvardy püspökök tanúsítottak tíz esztendeje. A püspökkari kisebbségre inkább jellemző valami pozitív értelmű passzivitás, amivel kerülik a hatalommal való egyenlőtlen kapcsolatkeresést. Ők hivatásukat nem pozíciónak, hanem lelkipásztori szolgálatnak tekintik. A megyéspüspökök közül azonban Udvardy mellett csak Szakos Gyula székesfehérvári megyéspüspök sorolható ide, aki szintén nem fiatal ember már, 71. évében jár. Van még egy püspök, aki egyházmegyét kormányzott régebben, Kacziba József volt győri apostoli kormányzó. A magyar katolikus közvélemény őt alig ismeri, szerény és szelíd ember hírében áll, lelkipásztor típus. Hogy miért kellett eljönnie Győrből, azt csak sejteni lehet. Most ő az Actio Catholica országos elnöke, ami azonban magyar viszonyok között hatáskör nélküli beosztás. A többi püspök, aki a kisebbségbe tartozik, szintén nem rendelkezik kormányzói jogkörrel, mert plébánosként dolgozó segédpüspök. Közülük a 75 éves Belon Gellért és a 71 éves Marosi Izidor a legnépszerűbbek. Belon Gellért pécsi segédpüspök és ma is eredeti egyházmegyéjében, a Kalocsához tartozó Jánoshalmán plébános.* Őt még XXIII. János pápa nevezte ki püspökké 1959-ben, de az állam csak betegségének előrehaladtával, 1982-ben engedte püspökké szentelni. Marosi Izidor váci segédpüspök egyházmegyéje központjától távol, Kecskeméten plébános. Ő az Országos Hitoktatási Bizottság elnöke és ebben a minőségben a magyar hitoktatás színvonalának radikális reformját szorgalmazza. E törekvése közben nem kevés akadályt kell leküzdenie még az állammal való „jó viszonyt” féltő püspöki karon belül is. Marosi püspök törekvései nem eredménytelenek, ami arra utal, hogy a „jó viszony” ápolása mögött valójában az állami nehezteléstől való félelem van. Marosi püspököt néhány esztendeje, amikor még fiatalabb volt, a kiskö-

* Belon Gellért 1987. június végén 76 éves korában elhunyt. – *A szerk.*

zösséget vezető papok szívesen látták volna Lékai bíboros után az esztergomi érseki székből. De még ma is számításba lehet venni a püspöki kar valamelyik fontosabb posztjára.*

A lelkipásztori nyitást szorgalmazó püspökkari kisebbségnek Szennay András pannonhalmi főapát, kiváló bencés teológus a legfiatalabb képviselője. Ő most 65 éves, friss szellemiségű és modern felfogású. Hittudományi munkáiban a II. vatikáni zsinat szellemében vizsgálja az egyház helyét és szerepét a mai világban. Ő nem püspök, hanem mint nullius apát tagja a püspöki karnak. (A nullius apátságok az egyházjog szerint az egyházmegyéktől függetlenek és azokkal egyenrangúak.) Szennay olyan szellemiségű teológiát képvisel, amely alkalmas lehet a magyar egyházban felgyülemlett feszültségek levezetésére. 1981-ben, amikor a kisközösségek ügye állami nyomásra napirendre került, egy tanulmányában felhívta a figyelmet arra, hogy ha az intézményes egyház nem támogatja a kisközösségeket, saját sírásójává válhat.

Hogy az egyház kilép-e a jelenlegi válságos helyzetéből, az azondől el, hogy a jövőben miképpen kezeli a fiatal keresztények zömét befogadó kisközösségeket. Ilyen közösségek – más nevéken bázisközösségek – folyamatos léte már a negyvenes évek végétől nyomon követhető, számuk azonban a hetvenes évektől kezdett el jelentősen szaporodni. (A katolikus világ köztudata szerint Brazília a bázisközösségek szülőföldje, az igazság azonban az, hogy Magyarország ezen a téren évekkal megelőzte Latin-Amerikát.) Az ötvenes-hatvanas években a Regnum Marianum nevű papi csoport közösségei domináltak. A Regnum Marianumot a századforduló táján hozták létre az akkori szekularizáció ellen-súlyozására. Alapítói között van Majláth Gusztáv Károly, aki 1896 és 1938 között volt erdélyi püspök, és Shvoy Lajos, aki 1927 és 1968 között a székesfehérvári püspökséget töltötte be. Az ide tartozó papok fiatalokkal és a felnőtté váló generációval foglalkoztak mindig, ma is ez a fő profiljuk. 1950-től kezdve húsz éven át ezért a munkáért börtön járt. Az ötvenes években még egyértelműen számíthattak püspökeik támogatására. A hatvanas évekre azonban olyan püspökök kerültek kulcspozíciókba,

* Marosi Izidort 1987 márciusában a pápa váci püspökké nevezte ki. A felsorolt többi preláthus egyike sem lépett elő a 87 tavaszi kinevezések során. – *A szerk.*

akik a fiatalokkal foglalkozó papsággal az állam kívánságai szerint jártak el.

A másik kisközösség-hálózat, amelynek gyökerei még a negyvenes évek végére nyúlnak vissza, Bulányi György piarista szerzetes irányítása alatt áll. Ő Debrecenben alakította az első közösségeit, ahol 1948-ig, az egyházi iskolák államosításáig a rendi gimnázium tanára volt. Az egyházi iskolák államosítása után egy ideig még debreceni egyetemi lelkész volt, 1950-től azonban már csak „föld alatt” végezhetette ifjúsági lelkipásztori tevékenységét. 1952-ben letartóztatták, a fiatalokkal való foglalkozását államellenesnek minősítették, őt magát halálra ítélték, majd ezt az ítéletet életfogytiglani börtönre változtatták. 1956-ban az októberi felkelés néhány hétre kiszabadította, ő azonban nem ment Nyugatra és nem is csatlakozott egyik politikai irányzathoz sem, hanem a felkelés elfojtása után visszament a börtönbe tovább tölteni az életfogytiglani ítéletet. 1961-ben amnesztiával szabadult, de a koholt vádak alól azóta sem rehabilitálták. Bulányi most 68 éves, rendkívül nyitott szellemű, demokratikus felfogású, – ami általában nem jellemző a magyarországi papság idősebb generációjára, sőt még középnemzedékére sem. Ha nem venné körül az állami és az egyházi vezetés közös bizalmatlansága, akkor nagy hatást gyakorolhatna az összmagyar közvéleményre. A börtön után, a hatvanas években szervezte újjá közösségeit, melyeknek száma a hetvenes évektől kezdett el nagy mértékben szaporodni. A börtön után rakodómunkásként dolgozott és 1982-ben történt ideiglenes – ma is tartó – püspökkari eltiltásáig plébániákon kiegészítő lelkész volt. Hivatalos egyházi állásba állami parancsra nem kerülhetett. Rendkívül nagy nyelvtudású: nyolc nyelven beszél. Teológiáján felismerhetők a börtöntapasztalat pozitív vonatkozásai is, mert tanítását áthatja az erőszakmentesség teljes vállalása. És a negyvenes évek végének politikai-hatalmi harcaiból is pozitív módon szűrte le a tapasztalatokat, hiszen tanítását áthatja a hatalomratörés minden módjának a kerülése.

A hetvenes években a Regnum-közösségek és Bulányi atya közösségei mellett elterjedt Magyarországon a karizmatikus közösségek hálózata is. A karizmatikusok kezdeti vehemenciájukat elhagyva, jelenlegi kiegyensúlyozott formájukban a másik két közösségi hálózattal együtt biztos alapját képezhetik a magyar katolikus megújulásnak. E kiegyensúlyozottságot éppen azzal

érték el, hogy a karizmatikusságot nem egy közösségi formába való belépésként, hanem az Egyház lényegi sajátosságaként értelmezik. Felismerték, hogy a karizmák nem mozgalmat, hanem megújulást eredményeznek. Hogy a karizmatikus közösségek hamar megtalálták helyüket a magyar egyházban, abban nagy szerepe van Katona István budapesti lelkésznek.

Jóval kisebb létszámban, de határozottan jelen van a magyar egyházban a fokoláre lelkiség is. E közösségek kisebb száma azzal magyarázható, hogy amikor bekerült az országba a fokoláre, akkor már elterjedt a hasonló vonásokat hordozó karizmatikus lelkiség. Akiket nagyobb számban is elérhettek volna, azok már csatlakoztak a karizmatikus közösségekhez. Hogy a későbbiekben mennyire terjednek el ezek a közösségek, az nagyrészt az evangelizációjuk intenzitásától függ. Ha kisebb súllyal van is jelen a fokoláre a többi közösségnél, vezető egyéniségük mégis óriási hatást képes kifejteni a megújuló magyar egyházra. Ez a vezető egyéniség az ötvenedik életéve felé járó Tomka Ferenc egri teológiai tanár, pasztorálteológus, szociológus és valláspedagógus. A váci egyházmegye papja és a hívők elköteleződésére gyakorolt hatása talán csak Bulányi György hatásához mérhető. Teológusként és szociológusként a társadalom peremén élők, a konformista társadalom által kitaszítottak felé való nyitást szorgalmazza. Pedagógusként pedig Marosi Izidor püspökkel együtt a hitoktatási reform leghatározottabb szorgalmazója. Teológiai doktorátusa után Olaszországban tanult szociológiát, ekkor ismerkedett meg a fokoláréval.

A hetvenes évek első felében még teljes volt a bizalom a kisközösségi papok és a kisközösségen kívüli, de nyitott lelkipásztori felfogású papság között. Lényegében csak egy a hatalomnak tetszeni akaró szűk papi csoport vetette el a közösségeket, az állam kívánsága szerint. Tíz-tizenöt éve még egységes volt a vélemény, hogy a közösségek lelkületéből indulhat el a magyar egyház zsinati szellemű megújulása. Ugyanebben az időben nemzetközi okokból és a belső közvélemény határozottabbá válása miatt az állam is kénytelen volt enyhíteni az egyházra gyakorolt nyomást. Ekkor szűntek meg a papok ellen konstruált politikai perek. Ezek az évek a kisközösségek számára is a belső gyarapodást és a társadalmi aktivitás növekedését jelentették. Úgy tűnt, elérkezett az idő arra, hogy a magyar kereszténység üres vallásgyakorlatát

személyes és felnőtt lelkű kereszténység váltsa fel. Ezekben az években – 1969 és 1976 között – Ijjas József kalocsai érsek volt a püspöki kar elnöke. 1976-ban azonban az akkor fellépő Lékai bíboros az ötvenes és hatvanas évek félelmeiből ébredező és megfiatalodó egyház helyett egy szintén félelmeiktől – oktalan félelmeiktől! – meghatározott egyházellenes és reformellenes állami törekvés mellé állt. Lékai bíboros saját személyes félelmeitől vezettetve nem merte kihasználni a hetvenes években adódó kedvező lehetőségeket. Jó lelkipásztor lehetett volna, de önállóság híján rossz politikusnak bizonyult, amikor a fiatal keresztények helyett az állami politikát támogatta. Ezzel a döntésével olyan hasadást okozott az egyház testén, amelyek kiheveréséhez valószínűleg hosszú időre lesz szükség. A papság zöme változatlanul vallja, hogy közösségi élet nélkül nem lesz megújulás, de Lékai bíboros visszataszította őket régi félelmeikbe. Jelentős részükben bizalmatlanná váltak a Magyarországon adott közösségi formákkal szemben, sőt az egyes közösségi formák – a magyar egyház egyes lelkületei! – egymással szemben is tartózkodó álláspontra helyezkedtek. Minthogy e többoldalú bizalmatlanságoknak az egyházi vezetés a közvetlen előidézője, a bizalmatlanság feloldása sem fog az egyházi vezetés nélkül végbemenni. Az elkövetkező püspöki kinevezéseknek – különösen a primás személye megválasztásának! – mindezekre tekintettel kell lenniök különben közösségeink beszűkülnek saját formáikba. Nem túlzás azt állítani, hogy a magyar egyház sorsa jelenleg a pásztor nélküli nyáj sorsára emlékeztet.

1980-ig minden közösségi forma az egyházi vezetés, elsősorban a bíboros primás ellenkezésével találkozott. (Hangsúlyozom, hogy az egyházi vezetés hivatalos szellemét nem minden püspök vállalja, ugyanakkor e szellem meghatározói között nemcsak püspökök vannak. A hivatalos vezetői vélemény végső meghatározója az állami kívánság.) Ezt a helyzetet akarta megoldani II. János Pál pápának 1980 húsvétján a magyar katolikusokhoz írt levele, melyben a katekézissel kapcsolatban a kisközösségek szükségességét hangsúlyozta. Felszabadító hatású levél volt ez akkor és reményt jelentett a kisközösségek ügyének megnyugtató rendezésére. A kisközösségek tagjai úgy érezték, hogy a Szentatya melléjük állt Lékai bíborossal szemben. Az állam azonban változatlanul megmaradt annál a nézeténél, hogy vissza kell szorítani e – jelentős

részben fiatalokat és érett keresztényeket összefogó – közösségeket. Ehhez az állam a konzervatív lelkipásztori felfogású Lékai bíborosban és a nagyrészt hasonló felfogású püspöki karban támogatóra talált. A visszaszorításhoz a kisközösségek egymás elleni kijátszása, tehát lényegében a magyar katolikus egyház jelentős mértékű megosztása bizonyult hatásos eszköznek. 1981 nyarán kínálkozott lehetőség e tervek – az egyház részéről öngyilkos tervek! – megvalósítására. Mint említettem, Bulányi atya közösségei az erőszakmentesség és az ellenségszeretet radikális megélését tekintik fő elvüknek. (...) Ezt az elvet követve 1981-ben több fiatal megtagadta a katonai szolgálatot. (...) Az állam számára ez ürügyet adott a beavatkozásra, amihez Lékai bíboros félelmeit használta fel. Lékai bíboros a szolgálatmegtagadó fiatalokat szentbeszédei hosszú sorában elítélte. (...) Talán észre sem vette, hogy a II. vatikáni zsinat hivatalos tanításával került szembe ezekben a beszédekben. Ezt olvashatjuk ugyanis a Gaudium et Spes konstitúció 79. pontjában: „Méltányosnak látszik továbbá, hogy a törvények megértően intézkedjenek azokról, akik lelkiismereti okokból nem fognak fegyvert, de készek békés formában szolgálni az emberek közösségét.” (...)*

Ez az 1981-es esztendő új terminológiát hozott az egyházi vezetés szóhasználatába. Eddig minden kisközösséget károsnak és az egyházi vezetéssel szembehelyezkedőnek minősítettek, ekkor viszont megszületett a „jó közösség” és a „rossz közösség” fogalma. A saját pozícióit az állam előtt menteni igyekvő egyházi vezetés úgy vert éket az egyes kisközösségek közé, hogy Bulányi Györgyöt az egyházfegyelem önkényes értelmezésével vádolta és 1982-ben feljelentette őt a Hittani Kongregációnál, ugyanekkor az egész országban megvonta tőle a nyilvános működés jogát. Ez a lépés bizonyosság arra, hogy a püspöki karnak az államhoz való egyoldalú és kiszolgáltatott viszonyát minden katolikus számára kötelező egyházi szabálynak tekintik, hiszen olyan papot vettek egyházi szankció alá, aki eredményessége miatt nem tetszik az ateista kormánynak. Pedig ezt a viszonyt a papság legnagyobb része még a jelenlegi megosztottságában is, kisközösséghez tartozástól függetlenül, kritikával szemléli. Csak egy szűk, felfelé törhető karrierista papi csoport simul bele a kereszténységet vissza-

* A zárójeles pontok (...) a szerkesztőség által ejtett rövidítéseket jelzik.

szorítani igyekvő állam egyházpolitikájába. Ez a papi csoport az állam által 1951-ben megszervezett egyházi „békemozgalomhoz” tartozónak mondja magát – mintha az e mozgalmat megszűrő elkerülő papság éppenséggel háborúra készülne. Ha a sztálinista korból visszamaradt eme atavisztikus képződmény valóban a békét munkálja, akkor miért ítélik el azokat, akik minden körülmények között tartózkodni akarnak az emberöléstől?!

Bulányi György feljelentése baklövés volt, mert a Klérus Kongregáció már a hetvenes években tanulmányozta Bulányi atya gépiratban terjedő könyveit és azokban semmi kivetni valót nem talált. Bulányi atya saját elhatározásából küldte el könyveit kivizsgálásra, azután, hogy a jelenlegi veszprémi püspök, az akkor még esztergomi teológiai tanár Szendi József vádaskodni kezdett ellene. A könyvek nem bizonyultak eretneknek, de annyit mégis elért az egyházi vezetés, hogy a Bulányi György tanítását nem ismerők között bizalmatlanság keletkezett az egyik legelterjedtebb közösségi forma iránt. (...) E helyzet kialakulásában visel némi felelősséget az *Új Ember* című katolikus hetilap is, amelyik úgy tette közzé a püspöki kar vádjait, hogy ugyanakkor nem adott teret Bulányi Györgynek a védekezésre. Ennek pedig így hangulatkeltéssel párosuló tudatos elszigetelés lett az eredménye. Hogy az állam és az egyházi vezetés által tartósnak szánt elszigetelést mikor oldják fel, és hogy ilyen helyzetben az intézményes egyházhoz való tartozást meddig fogja fontosnak tartani ez a közösségi hálózat, az egyelőre a jövő titka. Most még az a generáció jelenti a többséget, amelyik emlékezik a tíz-tizenöt évvel ezelőtti reményteljes időkre. De ha egyszer – talán nem is olyan hosszú idő múlva – azok a fiatalabbak alkotják majd e közösségek gerincét, akik az egyházi vezetéstől alaptalan rágalmon és elutasításon kívül mást nem kaptak, és akikben így könnyen kialakul az „ők és mi” megfogalmazású szembenállás, akkor könnyen közel kerülhetünk a szakadáshoz. A püspöki kar nagy felelősséget visel azért, hogy nem gyakorolt nyomást Lékai bíborosra és a kisközösségeket nem tette a lelkipásztori struktúra egyik alappillérévé, ami a tényleges szerepe lenne. (...)

A Hittani Kongregáció 1985 nyarán megállapította, hogy nincs ok a Bulányi György elleni eljárásra. Az 1986-os esztendőben újra napirendre került az ügy, de ez már nem a nyilvánosság előtt történt, hanem Ratzinger bíboros és Bulányi György közötti

levélváltásokban. A Ratzinger-levelekből azt lehet kiérezni, hogy a Hittani Kongregáció bíboros-prefektusa a Vatikán keleti politikáját intéző diplomaták nyomása alatt áll. Szomorú dolog az, ha egy kiváló és nagy tekintélyű teológus kénytelen a diplomaták és politikusok elvárásai szerint alakítani a véleményét. Bulányi György jogosan tette fel a kérdést terjedelmes levelében: ha a latin-amerikai felszabadítási teológusoktól elvárják az erőszakmentességet, akkor miért üldözik azt Kelet-Európában? Vagy talán az lenne a vatikáni álláspont, hogy csak az elnyomottak erőszakát ítélik el, a hatalmon lévők pedig áldást kaphatnak az erőszakra? Jó lenne, ha a Szentszék nemcsak Latin-Amerikában, hanem Kelet-Európában is kijelentené: az üdvösség szolgálata nem lehet politikai cselekvés, ugyanakkor a politikától való tartózkodás nem lehet társadalom iránti közönyösség. A politikamentes társadalmi felelősség az olyan evangéliumi szellemű keskeny út, mely a világ minden táján járható és keresztények számára kötelezően járandó. Ezt valósította meg az elmúlt ötven évben a romániai magyar Márton Áron püspök és az elmúlt harminc-negyven évben a brazíliai Dom Helder Camara érsek. Talán kitűnik ezekből, hogy politikamentesség alatt nem társadalmi közönyt értek (...), hanem (...) szolgálatban és mindenkire kiterjesztett szeretetben megvalósuló társadalmi és személyes felelősséget.

A püspöki kar személyi összetételének közeljövőbeli alakulása magában hordja a reményt, hogy a magyar katolikus egyház kilábal abból a válságból, amelyben hosszú idő óta él. A közeljövőbeli döntések hosszú időre meghatározhatják nemcsak az egyházpolitikát, hanem a (...) lelkipásztori felfogást és a katolikus közhangulatot is. (...)

A Magyar Püspöki Kar 1986 őszi konferenciáján, immár Paskai László koadjutor érsek elnöklete alatt (...) nyilatkozatot bocsájtottak ki a kötelező katonai szolgálat kérdéséről. A nyilatkozat bevezető soraiban megállapítja, hogy a Magyar Katolikus Püspöki Kart az utóbbi időben többször bírálták külföldön és belföldön egyaránt, mert nem törődik a lelkiismereti okokból katonai szolgálatot megtagadó fiatalokkal, akik börtönbüntetésüket töltik. (...) A püspökkari állásfoglalás (ez után) egyoldalúan értelmezi — tehát félreértelmezi! — a Gaudium et Spes című lelkipásztori konstitúció 79. pontjának tanítását. E zsinati okmány nem

teszi kötelezővé a katonai szolgálatot, hanem lehetőséget ad a fegyvermentes szolgálatra, amit a mostani nyilatkozat csak mellékesen említ meg. A nyilatkozat nem tér ki arra a lényeges nézetkülönbségre, ami a fegyveres szolgálatot kötelezőnek tartó állami törvények és a zsinati tanítás nyitottabb szelleme között fennáll, hanem e nézetkülönbség felett átsiklik és a katonai szolgálatot az állami törvényekre hivatkozva egyoldalúan kötelezőnek ismeri el. A konstitúció az állam jogának elismeri az önvédelmet, az egyén jogának pedig a béke fegyvermentes szolgálatát. A püspöki kar az állam jogának egyoldalú kiemelésével árnyékot vet a zsinati okmányban egyenrangúan tárgyalt egyéni jogra, s áldását adja a zsinati tanítással összeférhetetlen állami törvényekre.

A magyar néphadsereg fennállásának negyven éve alatt egyébként két alkalommal bonyolódott fegyveres konfliktusba és egyik alkalom sem tekinthető önvédelemnek. Először most éppen harminc éve, az ország határain belül. Az akkori, irányítását vesztett hadsereg egyes részei a jelenlegi rendszer által elítélt felkelés támogatói lettek, más részei részt vettek a felkelés leverésében. A magyar hadsereg így egyik részévé vált az akkori önpusztító fegyveres belviszálynak, mely fegyverek nélkül új magyar reformkor is lehetett volna. A másik alkalom, amikor Magyarországon a fegyveres erejét használta, 1968-ban, az ország határain kívül volt, amikor „testvéri segítségnyújtás” címén részt vettünk a csehszlovákiai demokratikus reformkísérlet elfojtásában. A Csehszlovákiában élő mintegy hatszáz ezres magyarság elítélte a magyar csapatok ottani jelenlétét. Ez a népcsoport ekkor már éppen ötven éve élte megpróbáltatásoktól, nemzetiségi diszkriminációtól, kitelepítésektől és széttelepítésektől megterhelt életét, mégsem a felszabadítót, hanem a jogtalan beavatkozót látta a magyar csapatokban. (...) E két fegyveres konfliktust tekintve nem fogadható el a püspöki nyilatkozat állítása, mely szerint „hazánkban a katonai szolgálat kifejezetten a haza védelmére, a béke fenntartására, a közbiztonság megerősítésére irányul.” Ha erre irányulna nálunk a katonai szolgálat, akkor teljes értékű szolgálatként ismernék el a szeretet érvényesítésére törekvő fegyvermentes szolgálatot.

A magyar kormány egy-két államilag elismert szekta tagjainak lehetővé teszi a fegyvermentes szolgálatot. A katolikus szolgálat-

megtagadók esetében arra hivatkoztak, hogy ha püspökeik nem támogatják őket, akkor bűncselekménynek tekintik az erőszaknélküliséget. A püspöki kar szóvivői pedig azzal hátrították el eddig a felelősséget, hogy ők nem bírálhatják az állami törvényeket. Így őrlődnek két malomkő között azok, akiket egy zsinati okmány kifejezetten támogat és akiknek az erkölcsi értékeit méltányos törvényekkel egy ateista államban is el lehetne ismerni. Erre a szocialista országok között is van példa. (...)

Ha az állam is belátja, hogy az eddigi sztálinista egyházpolitika ideje lejárt, az nagyon sokat segíthet. (...) Az állam csak nyerhet azon, ha a katolikus egyház legaktívabb részét megnyeri az égető társadalmi problémák megoldásához. Az állam által elfogadott konformista vallásosság, a középosztályi szalonkereszténység nem fog a társadalom pereme felé megindulni. Az evilági pozíciókban gondolkodó önjelölt értelmiségi réteg nem fog politikamentes társadalmi felelősséget gyakorolni. Olyan autonómiát kell az egyháznak biztosítani, ahol az egyház nem az állam által egyoldalúan megszabott evilági normák alárendeltségében vegetál. Ehhez az államnak meg kell szabadulnia a félelmeitől, melyet negyven éve táplál önmagában a katolikus egyházzal szemben. Megláthatnák a pozitív példákat: nem vette át a hatalmat sem a hatalmas lengyel egyház (és a még hatalmasabb brazil egyház sem), nem vette át a hatalmat a vallási-létszámbeli kisebbségben élő kelet-német katolikus egyház, sem pedig a vallási és nemzeti kisebbségben egyaránt szenvedő erdélyi magyar egyház. (...) Egymás mellett felsorakoztatva arról tanúskodnak ezek a példák, hogy bármely helyzetben járható út az államhoz való *egyoldalú* alkalmazkodás kerülése. A lengyel Wyszynski bíboros és az erdélyi (romániai) magyar Márton Áron püspök példája mutatja ezt a legvilágosabban. Mindketten függetlenek maradtak az állami elvárásoktól. Nem törtek hatalomra sem az állammal szemben, sem az állam zsoldjában. Mindemellett mindketten megőrizték nyitottságukat és tárgyalókészségüket az állam felé. Abban a szellemben, ahogy a dialógus lényegét a kolozsvári filozófus Bretter György értelmezte: a dialógusban nincsenek diktátorok, nincsenek kijelölt győztesek és vesztesek. Nem kell tehát félnie az államnak egy katolikus államcsínytől! És egészséges fejlődés mellett az egyháznak sem kell félnie attól, hogy „orrára koppint” az állam egy önálló gondolata miatt! Fel kell tehát oldani az

egyházi vezetés és az állam infantilis félelemszövetségét, hogy hiteles egymás mellett éléssé válják viszonyuk.

A keresztény közösségek, melyeket az állam 1970-ig bebörtönzésekkel, 1976 óta pedig saját egyházi vezetőivel akar visszaszorítani, eleve úgy indultak, hogy az üdvösség szolgálatát és Isten országának keresését nem tekintették és ma sem tekintik politikai cselekvésnek. Ha ezt belátják az egyházi vezetők is, akkor a jövőben nem rendelik alá döntéseiket az állami elvárásoknak, tehát az evilági normáknak. Ha az állami vezetők is belátják ezt az evangéliumi igazságot, akkor nekik sem kell majd félniük, hogy a kisközösségek megzavarják elképzeléseiket. Mert nem ez a céljuk. (...)

—t L—

N. B. — A bázisközösségekről lásd még Wildmann János fejtegetését a Magyar Füzetek 14–15. számában. — *A szerk.*